

OKULISTYKA

POLSKA SZKOŁA OKULISTYCZNA

Kinga Jęczmińska

Rozwój okulistyki na ziemiach polskich w XIX wieku przypada na trudny okres, w którym Polska nie istniała jako niepodległe państwo, lecz była podzielona między trzy mocarstwa. Wpływało to na sytuację uniwersytetów, które musiały podporządkowywać swą działalność decyzjom obcych zwierzchników, co prowadziło do utrudnień w pracy badawczej i negatywnie wpływało na edukację. Sytuacja polityczna zmuszała wielu studentów do podejmowania studiów w zagranicznych ośrodkach¹. Z drugiej strony zaletą tej sytuacji było to, że Polacy posługiwali się biegle językami okupantów, a także krajów, do których emigrowali: językiem rosyjskim, niemieckim i francuskim. Pobyt w zagranicznych ośrodkach umożliwiał im poznanie światowych osiągnięć w medycynie, pracę w wysokiej klasy ośrodkach naukowych oraz publikacje w renomowanych czasopiśmie². Część lekarzy po odbyciu studiów i szkoleń wracała na ziemie polskie i tu kontynuowała swoje badania. Inni do końca życia przebywali na obczyźnie. Należący do tej drugiej grupy często wciąż byli postrzegani za granicą jako obcy i prowadzili swoje badania indywidualnie. Stanowiło to dla nich przeszkodę w pełnym rozwinięciu potencjału naukowego, gdyż rozwój okulistyki w Europie często opierał się na interdyscyplinarnej współpracy klinicystów, patologów, fizjologów, a nawet fizyków³. Wśród okulistów, którzy po studiach i stażach zagranicznych wrócili na ziemie polskie, kształcąc kolejne pokolenie specjalistów, należy wyróżnić Wiktora Feliksa Szokalskiego (1811–1891).

¹ A. Grzybowski, *Forgotten achievements of Polish retinal research in international ophthalmology*, „Acta Ophthalmologica” 2012, nr 90, s. 193.

² Ibidem, s. 195.

³ Ibidem.

Wśród badaczy, którzy poświęcili się badaniom w zagranicznych ośrodkach, szczególna uwaga należy się Ksaweremu Gałęzowskiemu (1832–1907).

Wiktor Feliks Szokalski (1811–1891) wskazywany jest jako ojciec okulistyki polskiej⁴. Urodził się 15 XII 1811 roku w Warszawie⁵. Uczył się w szkole pijarów, a następnie w liceum w Warszawie kierowanym przez Samuela Bogumiła Lindego. W szkolnym kółku literackim, do którego należał, zaprzyjaźnił się z Zygmuntem Krasińskim, Leonem Łubieńskim i Konstantym Gaszyńskim⁶. Następnie, za namową ojczyma lekarza Józefa Kowszewicza, Szokalski rozpoczął w Warszawie studia lekarskie w wieku niespełna 17 lat⁷. Trzy lata później jego studia zostały przerwane w wyniku powstania listopadowego⁸. Brał w nim czynny udział, początkowo w gwardii honorowej, a następnie jako pod lekarz i zastępca lekarza batalionowego w pułkach piechoty⁹. Za pomoc rannym na polu bitwy w czasie powstania został odznaczony Złotym Krzyżem Virtuti Militari¹⁰.

Po upadku powstania przeniósł się do Giessen, gdzie ukończył przerwane wcześniej studia lekarskie¹¹. W Giessen uczęszczał na wykłady zoologa K. Vogta i chemika J. Von Liebiga¹². Po obronie rozprawy *De facie hippocratica* uzyskał stopień doktora medycyny 10 IX 1834 roku. Uczęszczał następnie na wykłady w Heidelbergu i Würzburgu, ale ponieważ jako cudzoziemiec nie mógł uzyskać prawa praktyki w Niemczech, wyjechał do Paryża¹³. W Paryżu specjalizował się w okulistyce jako asystent Frédérica Jules’a Sichela¹⁴ – słynnego lekarza okulisty żydowskiego pochodzenia, urodzonego i wykształconego w Niemczech¹⁵. Aby uzyskać prawo praktyki lekarskiej we Francji, Szokalski ponownie zdał egzaminy i na nowo uzyskał dyplom doktorski w 1839 roku¹⁶, po obronie rozprawy *Sur la diplopie uniloculaire ou double vision d’un oeil*¹⁷.

⁴ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, Warszawa 1972, s. 370.

⁵ W.F. Szokalski, *Wspomnienia z przeszłości*, Wilno, Warszawa, Poznań, Lublin, Łódź, Lwów 1921, t. 1: (1819–1837), s. 26.

⁶ A. Barzycka-Paździor, *Feliks Wiktor Szokalski*, PSB 2012–2013, t. 48, s. 485.

⁷ A. Wrzosek, *Wiktor Feliks Szokalski*, [w:] W.F. Szokalski, op. cit., t. 1, s. 11; A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 485.

⁸ A. Wrzosek, op. cit., s. 11.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 485.

¹³ J. Talko, *Prof. dr Wiktor Feliks Szokalski*, [w:] *Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięciolecia działalności naukowej Prof. dr. Szokalskiego*, red. J. Talko, Warszawa 1884, s. 1; A. Wrzosek, op. cit., s. 11.

¹⁴ Litografia „Instytut Oftalmiczny im. Edwarda ks. Lubomirskiego w Warszawie (OTW 11/X 1870 r.)”. Ze zbiorów Katedry Historii Medycyny Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego, [w:] W.H. Melanowski, op. cit., s. 370.

¹⁵ A. Wrzosek, op. cit., s. 12.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ J. Talko, op. cit., s. 1.

W Paryżu poza praktyką lekarską Szokalski poświęcał się też pracy naukowej i publicystycznej, pisząc artykuły naukowe do francuskich i niemieckich czasopism lekarskich oraz artykuły polityczne do „Trzeciego Maja” – czasopisma wydawanego w Paryżu przez stronnictwo Czartoryskiego¹⁸.

Ożenił się z Niemką, co przyczyniło się do nawiązania bliższych kontaktów z liczną w tamtym czasie kolonią niemiecką w Paryżu¹⁹. W 1844 roku założył w Paryżu towarzystwo mające na celu połączenie zdobywczy szkoły lekarskiej francuskiej i niemieckiej²⁰. Szokalski podaje w pamiętnikach, że towarzystwa lekarzy polskich nie można było wówczas założyć w Paryżu, gdyż było ich tam bardzo mało i zazwyczaj – poza nielicznymi wyjątkami – nie interesowali się oni działalnością naukową²¹.

Od 1847 roku Szokalski pracował przez pewien czas w małej wiosce Alice Sainte-Reine w Burgundii²². W 1848 roku wygrał konkurs na stanowisko w nowo utworzonej Katedrze Okulistyki UJ, przedłożywszy rozprawę „O ośrodkach mózgowych funkcji wzrokowej”²³. Otrzymał wezwanie Wydziału Lekarskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim do objęcia katedry okulistyki w Krakowie, jednak rząd austriacki ze względów politycznych nie zatwierdził tej nominacji²⁴. Nie zatwierdził także kolejnej nominacji na UJ, po przedłożeniu przez Szokalskiego pracy „O wpływie usposobień na formy zapalne oka”²⁵. Pozwolono mu jednak w 1853 roku wrócić do Warszawy, gdzie po raz trzeci musiał starać się o uzyskanie dyplomu doktora medycyny²⁶. Rok później rozpoczął pracę w Instytucie Oftalmicznym im. ks. Edwarda Lubomirskiego jako bezpłatny konsultant. Następnie w 1856 roku objął funkcję kierownika tej placówki, co znacząco przyczyniło się do jej rozwoju²⁷. W 1858 roku objął stanowisko naczelnego lekarza tego Instytutu²⁸.

W latach 1861–1869 Szokalski obejmował stanowisko profesora zwyczajnego okulistyki w ówczesnej Szkole Głównej w Warszawie, aż do jej zamknięcia. W tamtych latach Instytut Oftalmiczny zaczął pełnić funkcję kliniki ocznej i usznej tej uczelni²⁹. Gdy utworzono Cesarski Uniwersytet Warszawski z rosyjskim językiem wykładowym po zamknięciu Szkoły Głównej Warszawskiej w 1869 roku, zdegradowano Szokalskiego do stanowiska adiunkta w 1871

¹⁸ A. Wrzosek, op. cit., s. 12.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ W.H. Melanowski, op. cit., s. 370.

²¹ A. Wrzosek, op. cit., s. 12.

²² Ibidem, s. 11; W.H. Melanowski, op. cit., s. 370.

²³ A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 486.

²⁴ A. Wrzosek, op. cit., s. 13.

²⁵ A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 486.

²⁶ W.H. Melanowski, op. cit., s. 370.

²⁷ Ibidem.

²⁸ *Litografia*, op. cit.

²⁹ W.H. Melanowski, op. cit., s. 370.

roku. Szokalski podał się do dymisji i odszedł z uniwersytetu³⁰. Po zamknięciu Szkoły Głównej Szokalski nadal pracował w Instytucie Oftalmicznym³¹. Pełnił także wiele innych funkcji: w latach 1865–1868 był członkiem Rady Lekarskiej Królestwa Polskiego, a od 1857 roku bez przerwy przez 33 lata aż do śmierci – sekretarzem stałym Warszawskiego Towarzystwa Lekarskiego³². Szokalski dbał o podniesienie poziomu naukowego Towarzystwa Lekarskiego, często zabierając głos na posiedzeniach, poruszając różne sprawy, w szczególności z zakresu higieny społecznej. Z jego inicjatywy wprowadzono w Towarzystwie Lekarskim tzw. posiedzenia biologiczne, w których brali udział nie tylko lekarze, lecz i przyrodnicy³³. Ponadto Szokalski był m.in. członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie i Towarzystwa Okulistycznego w Heidelbergu³⁴.

We Francji napisał wiele prac z zakresu okulistyki i chirurgii, m.in. *De l'emploi thérapeutique des conserves et des lunettes* (Paryż 1842), *Essai sur les sensations des couleurs dans l'état physiologique de l'oeil*, w której zdolność rozróżniania kolorów określił jako zjawisko fizjologiczne, a nie fizyczne³⁵, *De l'influence des muscles obliques de l'oeil sur la vision et de leur paralysie*³⁶ oraz *Über den Einfluss des fünf Nervenpaares auf das Sehvermögen*, w której zaproponował nowatorską teorię funkcjonowania zmysłu wzroku, według której reakcje świetlne są skorelowane z odczuwaniem napięcia mięśniowego³⁷. Przetłumaczył także na język francuski dzieło *Demonstrations cliniques des maladies congénitales et acquises de l'oeil humain et de ses annexes* F. v. Ammon³⁸. Był jednym z pierwszych badaczy zajmujących się histologią chorób rogówki. W 1846 roku opublikował pracę *Von den Trübungen der Hornhaut in histologischer Hinsicht mit Bezug auf Augenpraxis*³⁹.

Dorobek naukowy Szokalskiego liczy ponad 200 prac. W jego skład wchodzi monografia naukowa, m.in.: *O barwnem widzeniu w stanie fizjologicznym i patologicznym* (1841), *O zmętnieniach rogówki* (1844), a także *Fantazyjne objawy zmysłowe* (1861–1863), napisane z inicjatywy psychiatry dra Esquirola⁴⁰, poruszające zagadnienia z pogranicza psychiatrii, takie jak sny, widzenia i przywidzenia oraz marzenia sennie. W poszczególnych rozdziałach obu tomów dzieła Szokalski omawia kolejno następujące zagadnienia: duch, ciało, mózg i nerwy, zmysły, dowolne ruchy, umysł, omamy, przywidzenia, sny

³⁰ A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 487.

³¹ W.H. Melanowski, op. cit., s. 370.

³² Ibidem, s. 371; A. Wrzosek, op. cit., s. 14.

³³ A. Wrzosek, op. cit., s. 15.

³⁴ W.H. Melanowski, op. cit., s. 371; *Litografia*, op. cit.

³⁵ A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 485.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem, s. 486.

³⁸ J. Talko, op. cit., s. 3; W.H. Melanowski, op. cit., s. 370.

³⁹ A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 485.

⁴⁰ J. Talko, op. cit., s. 4.

i marzenia, somnambulizm, zachwycenie, hipnotyzm i magnetyzm zwierzęcy⁴¹. *Fantazyjne objawy zmysłowe* wydano w czasie popularności dyskusji na temat marzeń sennych, hipnotyzmu, magnetyzmu zwierzęcego, lunatyzmu, wirujących stolików itp. Szokalski tłumaczył tego typu zjawiska w odniesieniu do odrętwienia lub nadwrażliwości oraz ogólnie różnic w pobudliwości zmysłów, związanych z chorobami nerwowymi, histerią itp.⁴² Zarys psychologii ogólnej przedstawiony przez Szokalskiego był podbudowany metafizyczną koncepcją człowieka i jego pozycji w świecie istot żywych. *Fantazyjne objawy zmysłowe* wywarły znaczny wpływ na Juliana Ochorowicza⁴³.

Szokalski pisał również rozprawy z dziedziny higieny oczu i higieny ogólnej oraz innych działów medycyny, do których zaliczyć można teksty popularyzatorskie, m.in. listy do prof. dra Majera *O patrzeniu i spoglądaniu, czyli o macaniu okiem w stanie zdrowia i choroby* opublikowane w „Tygodniku Lekarskim”, broszurę *Hodowanie pijawek lekarskich pod względem utrzymania, sztucznego rozmnażania, połowu, przewozu, przechowywania zapasów i najoszczędniejszego ich użytku zwłaszcza w szpitalach i dobroczynnych zakładach*, rozprawę *Tytoń i higiena palących* opublikowaną w „Ateneum”⁴⁴. W „Ateneum” opublikował także rozprawę o Witelonie pt. *Stanowisko naukowe Ciotka (Witelliona) w średniowiecznej optyce*, która stanowi podstawę współczesnej krytycznej oceny dzieła polskiego średniowiecznego optyka⁴⁵. Napisał także *O częstych u nas skałeczeniach przy użytku machin rolniczych i ich następstwach* na podstawie obserwacji urazów doznawanych przez rolników podczas pracy. Artykuł ten opublikowano w „Pamiętniku Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego”⁴⁶. Do innych prac Szokalskiego należy *List prof. Szokalskiego o statystyce chorób ocznych, zebranej w ciągu lat dziesięciu w Instytucie Oftalmicznym Warszawskim* opublikowany w „Klinice”⁴⁷.

Zachęcony przez Towarzystwo Naukowe Krakowskie do opracowania podręcznika z okulistyki do wykładów akademickich, Szokalski wydał dwutomowy podręcznik okulistyki *Wykład chorób przyrzędu wzrokowego u człowieka* zbierający wszystkie jego spostrzeżenia poczynione w trakcie długoletniej praktyki lekarskiej⁴⁸. Podręcznik rozpoczyna się rysem historycznym obejmującym rozwój teorii dotyczących widzenia od czasów starożytnych aż po wiek XIX. Następnie przedstawia anatomię, fizjologię i histologię układu wzrokowego oraz choroby

⁴¹ W.F. Szokalski, *Fantazyjne objawy zmysłowe. T. 1. Sny, widma i przywidzenia*, Kraków 1861; idem *Fantazyjne objawy zmysłowe. T. 2. Senne marzenia*, Kraków 1863.

⁴² J. Talko, op. cit., s. 4.

⁴³ A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 487.

⁴⁴ J. Talko, op. cit., s. 4; A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 486.

⁴⁵ W.H. Melanowski, op. cit., s. 370.

⁴⁶ A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 487.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ J. Talko, op. cit., s. 3.

narządu wzroku i ich leczenie, ukazując rozległą wiedzę autora. Podręcznik zawiera liczne ilustracje w formie drzeworytów⁴⁹. Szokalski otrzymał za ten podręcznik pierwszą nagrodę z funduszu ks. Lubomirskiego przyznaną przez Komisję Krakowską⁵⁰. Melanowski opisuje następująco dzieło Szokalskiego:

W 20 lat po ogłoszeniu epokowych prac W. Bowmana, w niedługim czasie po wprowadzeniu wziernika ocznego podaje autor najnowsze wiadomości o tkankach oczu, uwzględnia wszystkie znane podówczas metody badania i sposoby operacji⁵¹.

Od lat 70. XIX wieku Szokalski zaczął publikować prace z zakresu filozofii przyrody. Ogłosił artykuł *Kwestia X w organizacji roślin i zwierząt*, inspirowany teorią jestestw organicznych Jędrzeja Śniadeckiego. Szokalski przedstawił w nim koncepcje istnienia nieznanego czynnika „x”, który miał być duchową siłą twórczą podobną do jaźni, zespalałą oraz kształtującą życie i rozwój organizmu⁵². Podobną tematykę podjął także w swoim ostatnim dziele: *Początek i rozwój umysłowości w przyrodzie* (1885) z pogranicza teorii nauk przyrodniczych i filozofii przyrody. Szokalski omawia w nim organizację roślin i zwierząt, prawo osobnicze i prawo rozwoju w przyrodzie, podział na martwą naturę i organizmy żywe, początki umysłowości w przyrodzie u zwierząt niższych i kręgowców, umysł ludzki oraz rozwój społeczny i związany z nim rozwój mowy⁵³. Na gruncie psychologii i fizjologii porównawczej rozwinął koncepcję ewolucji psychiki w świecie organicznym, prowadzącej aż do powstania uczuć wyższego rzędu. Utrzymywał, że inteligencja jest zawarta nawet w pojedynczym atomie. Omawiając trzy fazy ewolucji inteligencji, omówił problem czynnika duchowego „x” u roślin i zwierząt oraz prawa rozwoju i przejawy inteligencji w przyrodzie. Przeciwwstawiał się teoriom mechanistycznym w opisie człowieka i znaczeniu ludzkiej mowy – był zwolennikiem teorii dynamicznych, opartych na pojęciu sił twórczych⁵⁴.

Szokalski był także współpracownikiem licznych pism lekarskich, m.in. „Gazette Médicale”, „Gazette des Hôpitaux”, „Annales d’Oculistique”, „Archiv für physiologische Heilkunde”, „l’Esculape”, „Tygodnika Lekarskiego”, „Pamiętnika Lekarskiego”, „Kliniki, Medycyny”⁵⁵, „Allgemeine Medizinische Central-Zeitung”, „Neue Zeitung für Medizin und Medizinal-Reform”⁵⁶.

⁴⁹ W.F. Szokalski, *Wykład chorób przyrządu wzrokowego u człowieka*, t. 1 i 2, Warszawa 1869.

⁵⁰ J. Talko, op. cit., s. 3.

⁵¹ W.H. Melanowski, op. cit., s. 371.

⁵² A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 488.

⁵³ W.F. Szokalski, *Początek i rozwój umysłowości w przyrodzie*, Warszawa 1885.

⁵⁴ A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 488.

⁵⁵ J. Talko, op. cit., s. 6.

⁵⁶ A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 486.

Poza ogromną wiedzą teoretyczną Szokalski odznaczał się również licznymi umiejętnościami praktycznymi. Talko podkreślał trafność uwag Szokalskiego dotyczących doboru odpowiednich okularów, przeprowadzania różnych operacji: operacji skrzydlika, zawinięcia powiek, *abrasio corneae* przy bielmie itp.⁵⁷ Talko podkreślał również przyjacielski stosunek Szokalskiego do swoich uczniów w Instytucie Oftalmicznym, z którymi dzielił się swoją wiedzą⁵⁸. W uznaniu za zasługi Szokalski otrzymał od władz Order Św. Anny drugiej klasy⁵⁹.

Do znaczących osiągnięć Szokalskiego w pracy klinicznej z zakresu okulistyki Melanowski zalicza badanie oftalmoskopowe, dobieranie szkieł (1854), racjonalne leczenie jaskry (1859), badanie pola widzenia (1880), wykłady kliniczne okulistyki (1861)⁶⁰.

Wiedza Szokalskiego wykraczała poza ścisłe ramy medycyny, co znalazło odzwierciedlenie w tematyce poruszanej na posiedzeniach biologicznych Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. Będąc naturalistą, Szokalski podkreślał zasługi Karola Darwina, znaczenie teorii jestestw Śniadeckiego. Dyskusje jego dotyczyły także amuletów czaszkowych i trepanacji czaszek w czasach prehistorycznych⁶¹. Jednym z tematów posiedzeń był także referat Szokalskiego „O obrazach Matejki, z punktu widzenia właściwości wzroku artysty”, w którym omawiał wpływ wady ocznej krótkowzroczności u Matejki na sposób malowania obrazów, w szczególności *Bitwy pod Grunwaldem*⁶².

W dwudziestopięciolecie pracy Szokalskiego w Instytucie Oftalmicznym w 1879 roku urządzono na cześć profesora uroczyste obchody, w czasie których ofiarowano mu litografię przedstawiającą jego portret wraz z portretami 15 okulistów polskich⁶³, wykonaną przez Władysława Walkiewicza⁶⁴. Tablica ta datowana jest na 8 IV 1879 roku i opatrzona podpisem „Instytut Oftalmiczny im. Edwarda ks. Lubomirskiego w Warszawie (OTW 11/X 1870 r.)”. W nagłówku umieszczono napis „Nestorowi Okulistów Polskich w dn. ukończenia 25-letniej służby w Instytucie Oftalmicznym, służby wielce pożytecznej dla cierpiącej braci i nauki”. Tablica przedstawia krótkie opisy sylwetki mistrza i sylwetek jego współpracowników z Instytutu Oftalmicznego: Blumenstoka, Borysiekiewicz, Cywińskiego, Dobrzańskiego, Gałęzowskiego, Gepnera, Witolda Jodko-Narkiewicza, Kilarskiego, Kościńskiego, Kramsztyka, Rydla, Talko, Wicherkiewicza, Wolfringa i Wursta⁶⁵.

⁵⁷ J. Talko, op. cit., s. 5.

⁵⁸ Ibidem, s. 6.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ W.H. Melanowski, op. cit., s. 371.

⁶¹ J. Talko, op. cit., s. 6.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem, s. 12; A. Wrzosek, op. cit., s. 14.

⁶⁴ A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 487.

⁶⁵ J. Talko, op. cit., s. 12; *Litografia*, op. cit.

Z uczniów i współpracowników Szokalskiego, których działalność wiązała się z rozwojem i dziejami Instytutu Oftalmicznego w Warszawie, Melanowski wymienia natomiast W. Jodko-Narkiewicza, B. Gepnera, S. Kościńskiego, M. Likiernika, Z. Kramsztyka, W. Kamockiego⁶⁶.

Szokalski jest uznawany za twórcę polskiej szkoły okulistycznej, której przedstawiciele byli rozpoznawani także poza granicami ziem polskich. Okulistyka w stosunkowo małym stopniu uległa wpływowi rewolucji naukowej w drugiej połowie XIX wieku, ponieważ praktyka w obrębie tej specjalizacji była oparta głównie na doświadczeniu klinicznym i umiejętnościach manualnych, a w mniejszym stopniu na rozwoju nowych technologii. Z tego też powodu okulistyka była jedną z kilku dyscyplin, w których polscy lekarze podążali za szybko rozwijającymi się badaniami medycznymi na poziomie światowym⁶⁷. Barzycka-Paździor zalicza do uczniów Szokalskiego należących do stworzonej przez niego warszawskiej szkoły okulistycznej następujące osoby: Bolesława Gepnera, Stanisława Kościńskiego, Maurycego Likiernika, Zygmunta Kramsztyka, Walentego Hieronima Kamockiego i Emila Wolfringa⁶⁸.

Szokalski zmarł 6 stycznia 1891 roku i został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie w kwaterze 20⁶⁹.

Uczniowie Szokalskiego

Witold Jodko-Narkiewicz (1834–1898) urodził się 23 XII 1834 roku w Pukowie w powiecie ihumeńskim na Mińszczyźnie. Liceum ukończył w Mińsku, a następnie w latach 1853–1858 studiował na Wydziale Lekarskim w Dorpacie. W 1860 roku uzyskał stopień doktora medycyny w radzie Lekarskiej Królestwa Polskiego na podstawie pracy *O sympatycznym cierpieniu oka*, która została wydana rok później. Odbił dodatkowe studia za granicą, m.in. u Albrechta Graefego w Berlinie. W 1861 roku zamieszkał w Warszawie i objął stanowisko ordynatora oddziału ocznego, który zorganizował w Szpitalu Starozakonnych. W 1862 roku został docentem okulistyki w Akademii Medyko-Chirurgicznej w Warszawie na podstawie rozprawy habilitacyjnej pt. „O akomodacji prawidłowej, przestrzeni akomodacyjnej i jej wymierzaniu”. W latach 1862–1869

⁶⁶ W.H. Melanowski, op. cit., s. 371, 374, 376–377.

⁶⁷ I. Löwy, *Zygmunt Kramsztyk and the Critical Evaluation of Medical Practice*, „The Polish School of Philosophy of Medicine, Philosophy and Medicine” 1990, t. 37, s. 121.

⁶⁸ A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 488.

⁶⁹ S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski 1891–1918: zmarli i ich rodziny*, Warszawa 1983, s. 9; A. Barzycka-Paździor, op. cit., t. 48, s. 488.

prowadził wykłady z oftalmoskopii i operacji okulistycznych w Szkole Głównej. W związku z rozbudową Instytutu Oftalmicznego kierowanego przez prof. Szokalskiego złożył podanie o stanowisko ordynatora do Kuratora Instytutu – J.T. Lubomirskiego⁷⁰. Stanowisko ordynatora w tym Instytucie objął pięć lat później – 23 XI 1872 roku – i zajmował je do 1883 roku. Ze względu na trudny stan zdrowia w wyniku choroby płuc musiał zrezygnować ze stanowiska w Instytucie i osiąść w swym majątku w Bobowni, w powiecie słuckim na Mińszczyźnie⁷¹. Zmarł 12 XI 1898 roku⁷².

Jodko-Narkiewicz zasłynął przede wszystkim jako wybitny operator oczny⁷³. Opublikował około 80 prac w „Tygodniku Lekarskim”, „Pamiętnikach Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” i „Gazecie Lekarskiej”, głównie z kazuistyki operacyjnej i urazowej. Przetłumaczył *Oftalmologię* L. De Weckera, która została wydana w 2 tomach w 1868 roku. Przetłumaczył także omówienie modyfikacji wzniernika ocznego dokonanej przez Giraud-Teulona⁷⁴.

Bolesław Gepner (1835–1913) urodził się w 1835 roku. Studia lekarskie ukończył w Akademii Wojskowej Lekarskiej w Petersburgu⁷⁵. Stopień doktora medycyny w Warszawskiej Radzie Lekarskiej uzyskał w 1859 roku. Został asystentem Szokalskiego w Instytucie Oftalmicznym⁷⁶. W roku 1861 objął funkcję ordynatora tego Instytutu. W okresie zamknięcia Instytutu w trakcie jego przenoszenia z ul. Marszałkowskiej na ul. Smolną w latach 1865–1867 Gepner przebywał w klinice słynnego profesora Graefego juniora w Berlinie, gdzie pogłębiał swoją wiedzę okulistyczną⁷⁷. Po śmierci Szokalskiego w 1891 roku został lekarzem naczelnym Instytutu, którą to funkcję pełnił do końca życia – do roku 1913. W trakcie swojej kadencji przyczynił się do rozbudowy Instytutu: Instytut zyskał trzy nowe sale operacyjne i wielki elektromagnes Haaba w 1908 roku⁷⁸. Gepner opublikował szereg prac w czasopismach medycznych, a w 1876 roku przetłumaczył dzieło angielskiego okulisty dr. F.C. Dondersa *Anomalie refrakcji i akomodacji*⁷⁹. Zmarł w 1913 roku. Pochowano go na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie⁸⁰.

Jego syn – Bolesław Ryszard Gepner – również studiował medycynę. Najpierw kształcił się w Warszawie, a następnie specjalizował w Wiedniu, Berlinie i Paryżu. Od 1885 roku pracował w Instytucie Oftalmicznym, najpierw

⁷⁰ W.H. Melanowski, *Jodko-Narkiewicz Witold*, PSB 1964–1965, t. 11, s. 252.

⁷¹ Ibidem; idem, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 376.

⁷² W.H. Melanowski, *Jodko-Narkiewicz Witold*, op. cit., s. 252.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 376.

⁷⁶ S. Szenic, op. cit., s. 319.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 376.

⁷⁹ Ibidem; S. Szenic, op. cit., s. 319–320.

⁸⁰ S. Szenic, op. cit., s. 319.

na stanowisku asystenta, a następnie od 1901 roku na stanowisku ordynatora. Opublikował 24 prace kazuistyczne. Miał znaczne zasługi dla organizacji X Zjazdu Okulistów Polskich w roku 1921 w Warszawie⁸¹.

Stanisław Kościński (1837–1883) urodził się 22 V 1837 roku w Warszawie. W 1856 roku wyjechał na studia lekarskie do Moskwy. Pomimo trudności finansowych udało mu się ukończyć studia z wyróżnieniem w 1861 roku, ale trudna sytuacja materialna uniemożliwiła mu zdobycie stopnia doktora. Wrócił do Warszawy, gdzie w 1862 roku objął posadę lekarza przybocznego barona Mohrenheima. Wraz z baronem udał się za granicę, gdzie zwiedzał biblioteki, kliniki i szpitale. W 1863 roku, dowiedziawszy się o wybuchu powstania styczniowego, powrócił do kraju, by udzielać pomocy medycznej rannym powstańcom⁸².

Po upadku powstania pracował przez rok w Zakroczymiu jako lekarz powiatowy. W 1865 roku powrócił do Warszawy, by specjalizować się w okulistyce⁸³. Został asystentem Szokalskiego w Klinice Oftalmicznej w Szpitalu św. Ducha⁸⁴. W 1867 roku pracował w Berlinie u Albrechta Graefego. Od 1870 roku opiekował się w czynnie społecznym sierocińcami przy ul. Żytniej i przy ul. Żelaznej w Warszawie. Leczył też jako okulista chłopców z sierocińca przy ul. Freta i był konsultantem z okulistyki w Warszawskim Szpitalu dla Dzieci. Do końca życia bezpłatnie leczył dzieci z placówek opiekuńczych oraz ludzi ubogich. Utrzymywał się z prywatnej praktyki lekarskiej⁸⁵. Od roku 1872 aż do śmierci w 1883 roku był bibliotekarzem Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. Skatalogował i uporządkował bibliotekę Towarzystwa. Ta wielka i piękna biblioteka została niestety spalona we wrześniu 1944 roku⁸⁶.

W 1888 roku opublikowano dzieło Kościńskiego *Słownik lekarzów polskich* przedstawiające sylwetki lekarzy od X do XIX wieku⁸⁷. Kościński napisał także prace kliniczno-kazuistyczne. Przetłumaczył *Okulistykę* E. Meyera (1875) oraz *Wady refrakcji i akomodacji oka* W. Zehendera (1867)⁸⁸.

Zygmunt Kramsztyk (1849–1920) urodził się w Warszawie w ortodoksyjnej rodzinie żydowskiej. Jego ojciec był rabinem, który wspierał integrację społeczności żydowskiej z polskim społeczeństwem, opowiadając się równocześnie za zachowaniem żydowskiej tożsamości religijnej i kulturowej. Zygmunt

⁸¹ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 376.

⁸² L. Krakowiecka, *Stanisław Lubicz Kościński*, PSB 1968, t. 14, s. 444.

⁸³ L. Krakowiecka, op. cit., s. 444.

⁸⁴ *Litografia*, op. cit.; J. Talko, *Materyał do Historii oftalmologii w d. Polsce i ziemiach b. Polski (Lekarze, którzy pisali okulistyczne rozprawy. Profesoremie chorób ocznych. Okuliści. Zakłady oftalmiczne. Optycy). Z portretem śp. D-ra Kościńskiego*, [w:] *Książka jubileuszowa...*, op. cit., s. 85.

⁸⁵ L. Krakowiecka, op. cit., s. 444.

⁸⁶ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 376–377.

⁸⁷ L. Krakowiecka, op. cit., s. 444–445.

⁸⁸ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 376.

Kramsztyk i jego rodzeństwo aktywnie działali na rzecz realizacji tych ideałów ojca, uczestnicząc w życiu intelektualnym Warszawy i asymilacji społeczności żydowskiej⁸⁹.

Zygmunt Kramsztyk rozpoczął studia w Szkole Głównej w Warszawie w roku 1867⁹⁰. W trakcie studiów uczęszczał na wykłady Chałubińskiego i był uważany za jego najlepszego studenta⁹¹. Po ukończeniu studiów w 1873 roku przez pewien czas był asystentem docenta Rudniewa w klinice Chorób Ocznych. Specjalizował się w oftalmologii w Warszawie, a później w Wiedniu i Berlinie⁹². Był uczniem Szokalskiego. W roku 1870 pracował nad mózgiem u F. Nawrockiego⁹³.

Uzyskał stopień doktora na podstawie dysertacji *Choroby oczu w białacze* w 1879 roku, po czym objął stanowisko ordynatora oddziału ocznego Szpitala Starozakonnych. Od roku 1887 pełnił w nim funkcję lekarza naczelnego⁹⁴.

Był współwłaścicielem i współredaktorem „Gazety Lekarskiej” i „Krytyki Lekarskiej”, którą założył w 1880 roku i prowadził przez 11 lat. Pisał liczne prace z zakresu szerokiej tematyki. Poza pracami kazuistycznymi napisał także dzieła: o optometrii obiektywnej (1879), o jaskrze (1883), a także oryginalne dwutomowe dzieło *Objawy kliniczne chorób ocznych* (1903)⁹⁵.

Stworzenie i redagowanie „Krytyki Lekarskiej” było jednym z największych osiągnięć Kramsztyka w dziedzinie filozofii medycyny, która stała się drugim z jego zainteresowań, obok praktyki lekarskiej, i której stał się jednym z najbardziej znaczących przedstawicieli w tamtym okresie. Czasopismo to stało się głównym miejscem krystalizowania się myśli polskiej szkoły filozofii medycyny. Kramsztyk brał również aktywny udział w tworzeniu warszawskiego ZOO i Warszawskiego Towarzystwa Miłośników Przyrody, a w dodatku pisał eseje na temat polskiej literatury⁹⁶.

Pomimo zainteresowań filozofią medycyny Kramsztyk kontynuował praktykę lekarską przez całe swoje życie. W swoich pracach filozoficznych często opierał się na własnym doświadczeniu klinicznym. Szybko stał się wysoko poważanym specjalistą w dziedzinie okulistyki. Uważał jednak medycynę raczej za sztukę lub rzemiosło niż naukę. Był świadomy, że medycyna stale się rozwija i zmienia, dzięki czemu podchodził z krytycznym dystansem do najnowszych trendów medycznych⁹⁷.

⁸⁹ I. Löwy, op. cit., s. 121.

⁹⁰ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 377.

⁹¹ I. Löwy, op. cit., s. 121.

⁹² W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 377; I. Löwy, op. cit., s. 121.

⁹³ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 377.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ I. Löwy, op. cit., s. 121.

⁹⁷ Ibidem, s. 122.

Walenty Hieronim Julian Kamocki (1858–1923) urodził się 30 IX 1858 roku w osadzie leśnej Suchy-Kierz w powiecie rawskim. Ukończył w Warszawie gimnazjum, a następnie studia lekarskie *cum eximia laude* w 1881 roku. W trakcie studiów pracował w laboratorium chemii ogólnej Wydziału Fizyko-Matematycznego⁹⁸. Po ukończeniu studiów pracował przez 3 lata pod kierunkiem Henryka Hoyerera starszego nad anatomią prawidłową i patologiczną oraz embriologią oka⁹⁹. 17 XII 1881 roku został pomocnikiem prosektora przy katedrze fizjologii prof. Feliksa Nawrockiego na Uniwersytecie Warszawskim¹⁰⁰. 20 XII 1881 roku objął stanowisko asystenta Szokalskiego w Instytucie Oftalmicznym. W 1883 roku spędził semestr letni w klinice prof. Arlta w Wiedniu. W trakcie tego wyjazdu uczęszczał także na prywatne kursy u prof. J. Reussa, F. Dimmera i M. Borysiekiewicza.

W 1884 roku zaprzestał pracy w katedrze fizjologii Uniwersytetu Warszawskiego i objął stanowisko nadetatowego ordynatora w Instytucie Oftalmicznym, w którym pracował aż do śmierci w 1923 roku. Od roku 1913 był lekarzem naczelnym Instytutu.

Kamocki napisał 16 prac. Należy do nich praca *Badania anatomopatologiczne nad oczami chorych na cukrzycę* (1886), w której po raz pierwszy opisał zmiany w warstwie barwnikowej tęczówki zachodzące w cukrzycy. Wyniki opisane w tej pracy opracował jeszcze pod kierunkiem J. Hirschberga, L. De Weckera, E. Landolta i P. Panasa. Do jego prac należą także: *O gruczole Hardera gryzoniów* (1882), *O hialinowym zwyrodnieniu spojówki* (1886), *Adenocarcinoma metastaticum chorioideae* (1893), *O zmianach anatomopatologicznych przy wągrze oka* (1893), *O stłuszczeniu rogówki* (1893)¹⁰¹.

Zenon Cywiński (1832–1904) urodził się 9 sierpnia 1832 roku w Tarasowszczyźnie, w Święciańskim. Ukończył gimnazjum w Wilnie, a następnie w 1856 roku uniwersytet w Moskwie. Pracował u okulisty Brosseta. W 1857 roku praktykował u Szokalskiego w Instytucie Oftalmicznym w Warszawie. Następnie pracował u Desmarres'a w Paryżu, u Graefego w Berlinie oraz w szpitalach i klinikach ocznych w Wiedniu. W 1859 roku założył w Wilnie szpital oczny przy Towarzystwie Dobroczynności sumptem hrabiów Tyzenhauzów. W 1873 roku otrzymał stopień doktora medycyny w Wojskowej Akademii Medyko-Chirurgicznej w Petersburgu za rozprawę „Odwiniecie skraju rzęsowego”. Rozprawa była oryginalna, chociaż można zauważyć w niej wpływ Graefego¹⁰².

Cywiński pracował na rzecz zwalczania epidemii jaglicy wśród ludności na Wileńszczyźnie, był również biegły w operowaniu zaćmy. Napisał prace

⁹⁸ E. Stocki, *Kamocki Walenty Hieronim Julian*, PSB 1964–1965, t. 11, s. 589.

⁹⁹ Ibidem; W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 377.

¹⁰⁰ E. Stocki, op. cit., s. 589.

¹⁰¹ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 377–378.

¹⁰² L. Uziębło, *Cywiński Zenon*, PSB 1938, s. 136.

z zakresu oftalmologii: *Prawidła profilaktyczne od cierpień oczu w wojskach, O wymiarach metrycznych szkieł*. Napisał także artykuł o koltunie w księdze jubileuszowej na cześć prof. Szokalskiego, a także inne artykuły do „Medycyny”, „Wracza”, „Medicinsko-Wojennawo Żurnała”. Zmarł 24 sierpnia 1904 roku w Wilnie¹⁰³.

Józef Talko (1838–1907) urodził się 17 marca 1838 roku we wsi Uninie w powiecie Radomyśl na Ukrainie. Ukończył gimnazjum w Żytomierzu, a następnie w 1861 roku studia lekarskie z tytułem doktora medycyny na Uniwersytecie św. Włodzimierza w Kijowie¹⁰⁴. Pracę rozpoczął jako rosyjski lekarz wojskowy w Klinice Chirurgicznej w Kijowie u prof. Antona Christiana Augusta von Huebbeneta – specjalisty z chirurgii i chorób wenerycznych, który jednak przeprowadzał operacje okulistyczne. Talko zaczął samodzielnie diagnozować i leczyć pacjentów w powołanym w kijowskim szpitalu na jego prośbę oddziale okulistycznym. Następnie z powodu wydarzeń historycznych został w 1864 roku przeniesiony na Kaukaz, gdzie praktykował jako okulista. By rozwijać swoją wiedzę z okulistyki, odbył podróże do licznych ośrodków, m.in. Kijowa, Moskwy, Petersburga, Rygi i Warszawy, Krakowa, Wiednia i Pragi. Ze względów politycznych nie otrzymał posady docenta okulistyki na Uniwersytecie Warszawskim. W 1871 roku został ordynatorem Szpitala Wojskowego w Lublinie. Był jedynym lekarzem okulistą w tamtym regionie, zatem prowadził rozległą praktykę lekarską. W 1876 roku przeprowadził się do Warszawy w związku z objęciem stanowiska okulisty Okręgu Wojskowego w Warszawie. Brał udział w kongresach naukowych krajowych i zagranicznych. W 1878 roku zapadł na chorobę płuc, z której leczył się w sanatorium w Gleichenbergu. Po powrocie zakupił willę Tolin w Nałęczowie, gdzie kontynuował leczenie, a równocześnie prowadził praktykę okulistyczną. Zmarł w 1907 roku¹⁰⁵. Pozostawił około 200 prac, w większości dotyczących okulistyki, publikowanych przede wszystkim w czasopismach „Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde” oraz „Postęp Okulistyczny”. Jego prace dotyczyły m.in. obrzęku tkanek oczodołu w przebiegu nerwiaka nerwu wzrokowego (*Ob opucholach w gładznoj połosti. Neuroma n. optici. Z kliniki prof. Karawajewa*, „Sovremennaja Medicina” 1860), leczenia odwarstwienia siatkówki (*Observationes de decolement de la retine*, „Annales d’Oculistique” 1869), cerebroskopii (*Zmiany w oku przy cierpieniach mózgowych. Materyał do cerebroskopii*, „Medycyna” 1873), budowy anatomicznej oka (*O wrodzonych szczelinach naczyńiówki*, „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego”, Warszawa 1877; *Coloboma iridis et choroïdae cum membr. papillaris perseverans*, „Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde” 1868), zaburzeń widzenia barwnego (*Badanie nieczułości na barwy u służby dróg żelaznych*, „Medycyna” 1879),

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ A. Grzybowski, T. Kazało, *Józef Talko (1838–1907) – pionier okulistyki w Lublinie*, „Klinika Oczna” 2015, t. 117, nr 2, s. 142.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 142–143.

metody operacyjnego leczenia bólów rzęskowych (*Uwagi nad enerwacją gałki ocznej w ogóle*, „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego, Warszawa 1880), uszkodzeń gałki ocznej umyślnych i w wyniku ugryzienia przez pijawki (*Urazowe uszkodzenie oczu u popisowych i nowozacieżnych*, „Gazeta Lekarska” 1882; *Uszkodzenie gałki ocznej przez pijawki*, „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego”, Warszawa 1882), odwarstwienia siatkówki (*Z praktyki oftalmicznej VII. Przypadek rozsianego zapalenia naczyń siatkówki (choroiditis disseminata). Całkowite oderwanie się siatkówki. Rozrosty naczyń siatkówki*, „Medycyna” 1883)¹⁰⁶. Talko był również autorem Księgi Jubileuszowej poświęconej Wiktorowi Szokalskiemu, w której przedstawił m.in. rozwój okulistyki w Polsce¹⁰⁷. Napisał też w niej rozdział dotyczący jaskry¹⁰⁸.

Emil Wolfring (1833–?) pochodził ze szlacheckiej rodziny bawarskiej, urodził się w Eger (obecnie Cheb) w Czechach w 1833 roku. Otrzymał edukację na Litwie, a następnie ukończył uniwersytet w Moskwie w 1857 roku. W 1860 roku otrzymał stopień doktora medycyny w Radzie Lekarskiej Królestwa Polskiego. Następnie objął stanowisko lekarza wojskowego w Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie. W 1872 roku został prywatnym docentem okulistyki w Uniwersytecie Warszawskim, w 1873 roku – docentem, a w 1883 roku profesorem nadzwyczajnym i dyrektorem kliniki oftalmicznej¹⁰⁹. Badał głównie choroby spojówek, a jego badania mikroskopowe powiek oraz blaszki sitowej twardówki przyniosły mu międzynarodową sławę. Opublikował prace w języku niemieckim i rosyjskim, a także następujące w języku polskim: *Przyczynek do patologii zwyrodnienia ziarnistego łącznicy (trachoma)* („Gazeta Lekarska” 1868, nr 46, 50–52), *Uwagi nad cierpieniami n. wzrokowego, zależnymi od budowy blaszki sitowej (lamina cribrosa sclerae)* (ibidem, 1871, t. XI, nr 20–21), *Przyczynek do nauki o zaraźliwych zapaleniach oczu* (ibidem, 1872, t. XII, nr 8, 10, 11–13), *Odpowiedź na list D-ra Talko w kwestyi stosunku owrzodzeń rogówki do zaraźliwych zapaleń spojówki* („Gazeta Lekarska” 1873, t. XV, nr 23), *O wpływie rozdrobnionej rtęci metalicznej bezpośrednio na tkanki oka stosowanej* („Medycyna” 1880, s. 497), *Polemika z Dr-em Talko o leczeniu dyfterytu spojówki wcieraniem w wywrócone powieki maści z żółtego precipitatu sporządzonej* (ibidem, 1880–1881)¹¹⁰.

Maurycy Likiernik (1852–1927) w 1875 roku ukończył studia lekarskie w Warszawie. Pracował przede wszystkim w Warszawie i Łodzi. Pozostawił 19 prac, głównie dotyczących jaglicy i anatomii patologicznej oka. Wprowadził do leczenia jaglicy stosowany do dnia dzisiejszego masaż palcówką szklaną¹¹¹.

¹⁰⁶ Ibidem, s. 143–144.

¹⁰⁷ J. Talko, op. cit.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Ibidem, s. 121.

¹¹⁰ Ibidem, s. 122.

¹¹¹ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 377.

Aleksander Dobrzański (1832–1918) urodził się 10 VII 1832 roku we wsi Częstocice w województwie sandomierskim¹¹². Ukończył gimnazjum w Radomiu w 1850 roku, a w 1857 roku uniwersytet w Moskwie. Przez następne dwa lata odbył szkolenia z zakresu okulistyki w Paryżu, Berlinie i Wiedniu. W 1861 roku zaczął praktykę w Warszawie jako okulista. W latach 1862–1873 był ordynatorem oddziału oftalmologicznego w Szpitalu Dzieciątka Jezus w Warszawie, a w latach 1873–1879 ordynatorem oddziału oftalmicznego Szpitala Starozakonnych w Warszawie¹¹³. Nie pozostawił większego dorobku naukowo-piśmienniczego¹¹⁴.

Inni okuliści

Ośrodki zagraniczne

Ksawery Gałęzowski (1832–1907) urodził się w 1832 roku na wsi pod Lipowcem na Ukrainie. Ukończył Akademię Medyko-Chirurgiczną w Petersburgu, gdzie w 1858 roku otrzymał stopień doktora nauk medycznych na podstawie rozprawy w języku rosyjskim o oftalmoskopii – nowej wówczas metodzie wziernikowania oka, wprowadzonej w 1851 roku przez Helmholtza. Następnie wyjechał do Paryża, gdzie musiał powtórnie podjąć studia lekarskie. Zaczął pracować w prywatnej klinice ocznej u Ludwika Augusta Desmarres'a. Gałęzowski wprowadził ulepszenia oftalmoskopu, co stało się podstawą jego pracy *Nowa modyfikacja oftalmoskopu* napisanej po polsku i opublikowanej w „Roczniku Towarzystwa Paryskiego Lekarzy Polskich”. Pracował też w klinice Charcota w Salpêtrière. W 1865 roku uzyskał stopień doktora medycyny we Francji na podstawie rozprawy „Étude ophtalmoscopique sur les altérations du nerf optique et sur les maladies cérébrales dont elles dépendent”. W 1867 roku stworzył w Paryżu prywatną klinikę okulistyczną. Szybko stał się jednym z najpopularniejszych okulistów¹¹⁵. W jego klinice specjalizowali się lekarze nie tylko z Francji i Polski, ale też i z innych krajów. Chorzy leczeni w klinice przyjeżdżali nieraz z dalekich stron¹¹⁶.

Gałęzowski ożenił się z Francuzką Augustą, która była córką słynnego śpiewaka Tamberlicq. Mieli dwóch synów i dwie córki. Jedno z dzieci – Jean Galezowski – objął praktykę okulistyczną po ojcu¹¹⁷.

¹¹² L. Zembruski, *Dobrzański Aleksander*, PSB 1939–1946, s. 264; J. Talko, op. cit., s. 106.

¹¹³ J. Talko, op. cit., s. 106.

¹¹⁴ L. Zembruski, op. cit., s. 264.

¹¹⁵ W.H. Melanowski, W. Szumowski, *Gałęzowski Ksawery*, PSB 1948, s. 250.

¹¹⁶ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 373.

¹¹⁷ W.H. Melanowski, W. Szumowski, op. cit., s. 251.

Ksawery Gałęzowski opublikował następujące prace w języku polskim: *Pogląd na terapię chorób oczu* w „Klinice” (1867), *O trudności rozróżniania barw* w *Księżce jubileuszowej Szokalskiego* (1884), *O operacji zaćmy i opatrunku przeciwnieźnym* w „Medycynie” (1885)¹¹⁸. Z prac napisanych po francusku do najważniejszych należą: *Traité iconographique d’ophtalmoscopie* (1886), *Traité des maladies des yeux* (1875, 1888), *Diagnostic et traitement des maladies oculaires* (napisana wraz z Daguenet) (1888), *Hygiène de la vue* (wraz z Kopffem) (1888), *Amblyopies et amauroses toxiques* (1879), *Des cataractes et leur traitement* (1885), *Les troubles oculaires dans l’ataxie locomotrice* (1886), *Sur l’emploi de l’aimant pour l’extraction des corps étrangers de l’oeil* (1886), *Desmarres, sa vie et ses oeuvres* (1882)¹¹⁹.

Gałęzowski założył dwa czasopisma we Francji. W 1872 roku założył pierwsze francuskie czasopismo okulistyczne „Journal d’ophtalmologie”, które wychodziło do roku 1878. Następnie założył „Recueil d’ophtalmologie”, które redagował do końca życia¹²⁰.

Gałęzowski po raz pierwszy zaproponował użycie żegadła do leczenia przedarć w odwarstwieniu siatkówki i podał swe wyniki zastosowania tej metody w 1903 roku na Kongresie Okulistów Francuskich. Przyrządy okulistyczne jego pomysłu, jak oftalmoskopy, zgłębniki do kanału nosowo-lzowego, imadła są wciąż znane i używane¹²¹.

Ksawery Gałęzowski zmarł 22 marca 1907 roku w Paryżu. Melanowski i Szumowski zaliczają do uczniów, którzy wyszli ze szkoły Gałęzowskiego, następujące osoby różnych narodowości: H. Parinaud, H. Parent, O. Parisotti, J. Santos-Fernandez, D. Velez, V. Daguenet, A. Kopff, König, F. Despagne, Beauvois, K. Bein, B. Ziemiński, J. Stasiński, J. Szymański, F. Niegolewski, A. Langie oraz syn Jean Galezowski¹²².

Do innych okulistów polskich, którzy większą część życia spędzili poza granicami kraju, zaliczają się omówiony w tym rozdziale Michał Borysiekievicz, a także Wincenty Fukała, Konrad Rumszewicz i Feliks Rymowicz¹²³.

Michał Borysiekievicz (1848–1899) urodził się w Białobóznicy w Galicji w 1848 roku jako syn księdza greckokatolickiego¹²⁴. Był Rusinem, zwolennikiem pokojowego współżycia Rusinów i Polaków¹²⁵. Uczęszczał do gimnazjum

¹¹⁸ Ibidem, s. 250.

¹¹⁹ Ibidem, s. 251.

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 373.

¹²² W.H. Melanowski, W. Szumowski, op. cit., s. 251; W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 373.

¹²³ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 373.

¹²⁴ A. Bednarski, *Borysiekievicz Michał*, PSB 1936, s. 357.

¹²⁵ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 373.

w Stanisławowie i Tarnopolu¹²⁶. Studia lekarskie ukończył w Wiedniu, uzyskując tytuł doktora wszech nauk lekarskich w 1872 roku. W latach 1872–1874 pracował w klinice u Arlta, a następnie w latach 1874–1880 w klinice u Stellwaga¹²⁷. W roku 1880 habilitował się w Innsbrucku w dziedzinie okulistyki¹²⁸. 24 marca 1887 roku został profesorem zwyczajnym okulistyki na uniwersytecie w Innsbrucku. W roku 1892 powołano go na katedrę w Grazu, gdzie objął stanowisko profesora zwyczajnego¹²⁹. Zmarł w Grazu 18 września 1899 roku¹³⁰.

Borysiekieвич był bardzo dobrym nauczycielem i operatorem. Do jego uczniów należał T. Bařaban¹³¹.

Borysiekieвич zajmował się głównie histologią siatkówki¹³². Wszystkie swoje prace napisał w języku niemieckim¹³³. Drukiem ukazały się *Pemphigus conjunctivae vulgaris* 1879 („O pęcherzyce ocznej”), *Beiträge zur Extraction des grauen Staes der Erwachsenen* (1880), *Ophtalmoscopische Beobachtungen an 170 Geisteskranken* 1882 („Obserwacje oftalmoskopowe u 170 chorych psychicznych”), *Staebchenorgan der Retina* (1883), *Cocain in der oculistischen Praxis* (1887), *Untersuchungen ueber den feineren Bau der Netzhaut* (1887), *Weitere Untersuchungen ueber den feineren Bau der Netzhaut* 1894 („O drobnowodowej budowie siatkówki”), *Beitraege zum feineren Baue der Netzhaut des Chameleo vulgaris* 1899 („Przyczynek do budowy siatkówki kameleona”)¹³⁴.

Kraków, Lwów i Poznań

Lucjan Rydel (1833–1895) urodził się 17 listopada 1833 roku w Strzelcach Wielkich w powiecie bocheńskim w Galicji. Pochodził z rodziny ziemiańskiej Bonawentury i Joanny z d. Wojtawskiej. Rodzina Rydlów pochodziła z miejscowości Riddell w południowo-wschodniej Szkocji, a do Polski przybyła w XVII wieku. Lucjan Rydel ukończył gimnazjum w Tarnowie, a następnie studiował medycynę w Krakowie i Wiedniu. W 1859 roku uzyskał tytuł doktora medycyny, a w 1861 roku – tytuł doktora chirurgii. W latach 1859–1862 pracował w szpitalu powszechnym w Wiedniu jako lekarz, równocześnie specjalizując

¹²⁶ A. Bednarski, op. cit., s. 357.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Ibidem; W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 373.

¹²⁹ A. Bednarski, op. cit., s. 357; W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 373.

¹³⁰ A. Bednarski, op. cit., s. 357.

¹³¹ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 373.

¹³² A. Bednarski, op. cit., s. 357.

¹³³ W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 373.

¹³⁴ A. Bednarski, op. cit., s. 357; W.H. Melanowski, *Dzieje okulistyki*, op. cit., s. 373.

się w okulistyce u Eduarda Jaegera. Od 1862 roku pracował jako asystent w Klinice Okulistycznej Uniwersytetu Wiedeńskiego kierowanej przez Carla Ferdynanda Arlta. W 1866 roku uzyskał habilitację na podstawie rozprawy „O zaćmie warstwowej” w Uniwersytecie Jagiellońskim, w którym rozpoczął pracę. W 1870 roku objął po prof. Sławikowskim Katedrę Okulistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego jako profesor zwyczajny. Prof. Sławikowski pozostawił niewielki dorobek naukowy. Współcześni nie przypisywali mu roli ojca szkoły okulistycznej¹³⁵. Prof. Rydel pełnił funkcję kierownika Katedry Okulistyki do końca życia. W Uniwersytecie Jagiellońskim sprawował również dwukrotnie funkcję dziekana, a jednokrotnie rektora¹³⁶.

W 1859 roku Lucjan Rydel ożenił się z Heleną Kremer, córką Józefa Kremera – filozofia, estetyka, historyka sztuki i prekursora psychologii. Rydlowie mieli czterech synów i dwie córki. Najstarszy syn Lucjan Antoni Feliks był znanym artystą i działaczem społecznym, którego ślub z Jadwigą Mikołajczykówną opisał Stanisław Wyspiański w dramacie *Wesele*. Śladami ojca prof. Lucjana Rydla podążyli natomiast Adam Rydel (neurolog i psychiatra) oraz Anna Antonia Rydlówna (pielęgniarka, pedagog i działaczka społeczna)¹³⁷.

Dorobek naukowy Lucjana Rydla obejmuje kilkadziesiąt prac klinicznych i badawczych w językach polskim i niemieckim. Głównym tematem jego prac była diagnostyka i leczenie zaćmy, schorzenia zwyrodnieniowe rogówki i siatkówki, odwarstwienie siatkówki i krótkowzroczność. Do najważniejszych artykułów należą m.in.: *Kurza ślepotą, barwikowe wyrodzenie siatkówki* („Przegląd Lekarski” 1864), *O barwikowym zwyrodnieniu siatkówki (retinitis pigmentosa)* („Przegląd Lekarski” 1876), *O leczeniu oderwania siatkówki za pomocą operacji* („Przegląd Lekarski” 1865), *O leczeniu oderwania siatkówki i jego wynikach w klinice okulistycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego* („Przegląd Lekarski” 1884), *Spostrzeżenia kliniczne nad zaćmą i jej operacją poczynione od października 1869 po koniec 1877 roku w klinice okulistycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego* („Przegląd Lekarski” 1878), *Nowsze sposoby operowania katarakty. Powrót do cięcia płatowego. Wyniki własne* („Przegląd Lekarski” 1889), *Objawy przed i podmiotowe zapalenia siatkówki i nerwu wzrokowego* („Przegląd Lekarski” 1868), *Zapalenie siatkówki białkomoczowe* („Przegląd Lekarski” 1870), *Badanie przyrządu wzrokowego w celu rozpoznawania jego chorób* („Przegląd Lekarski” 1881), *Przyczynek do nauki o jaskrze (Glaucoma)* („Przegląd Lekarski” 1870), *O zapobieganiu myopii i rezultaty otrzymane w leczeniu krótkowidzenia pozornego* („Przegląd Lekarski” 1879)¹³⁸.

¹³⁵ J. Talko, op. cit., s. 71.

¹³⁶ A. Grzybowski, T. Kazało, *Lucjan Rydel (1833–1895) – okulista i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, „Klinika Oczna” 2014, t. 116, z. 1, s. 70–71.

¹³⁷ A. Grzybowski, T. Kazało, op. cit., s. 71.

¹³⁸ Ibidem, s. 72–75.

Spośród asystentów prof. Rydla, którzy poświęcili się okulistyce, należy wymienić dwóch – Kilarskiego i Macheka.

Emanuel Machek (1852–1930) urodził się w 1852 roku w Samborze. Studia lekarskie ukończył w 1876 roku w Wiedniu, a następnie pracował przez 2 lata w klinice Arlta. W 1878 roku został asystentem w klinice okulistycznej w Krakowie u prof. Rydla, w której pracował przez 5 lat. Następnie został docentem oftalmologii na Uniwersytecie Jagiellońskim, po czym przeniósł się do Lwowa, gdzie praktykował jako lekarz. Brał czynny udział w zjeździe okulistów w Heidelbergu, w zjeździe lekarzy i przyrodników w Krakowie w 1881 roku oraz w zjeździe lekarzy czeskich w Pradze w 1882 roku. Opublikował następujące prace: *Przypadek przerostu fałdu półksiężycowego* („Przegląd Lekarski” 1881, nr 51 oraz „Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde” 1881, s. 112), *O zwyrodnieniu barwnikowém siatkówki* („Przegląd Lekarski” 1881, nr 16–18), *Zjazd okulistów w Heidelbergu* (ibidem, 1881, nr 42 i 43 oraz „Wiener med. Wochenschrift” 1881), *O zmianach wziernikowych w oczach królików w przypadkach ogólnego zakażenia węglkowego* („Przegląd Lekarski” 1882, nr 3 i 5), *Dwa rzadkie przypadki zapalenia siatkówki* (ibidem, 1882, nr 42–44), *Przyczynek do nauki i zależności chorób oczu u kobiet od chorób narządu płciowego* (ibidem, 1883, nr 1 i 2 oraz „Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde” 1883, s. 422), *Ogólny pogląd na nowsze teorye jaskry*, który stanowił jego wykład habilitacyjny („Przegląd Lekarski” 1883, nr 7–9)¹³⁹.

Józef Kilarski urodził się w 1839 roku w Dukli w Galicji, ukończył Uniwersytet Jagielloński ze stopniem doktora w 1870 roku, a następnie otrzymał tytuł magistra okulistyki na Uniwersytecie Wiedeńskim. Przez kilka lat był asystentem w Klinice Okulistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego u prof. Sławikowskiego i u prof. Rydla, następnie został lekarzem ordynującym na oddziale chorób ocznych w szpitalu we Lwowie. Opublikował pracę *Trzy przypadki choroby ocznej* („Dwutygodnik Medycyny Publicznej” 1878, s. 171)¹⁴⁰.

Z innych lekarzy związanych z kliniką okulistyczną w Krakowie, którzy jednak w późniejszym okresie życia porzucili okulistykę, wymienić należy Wursta i Blumenstoka.

Adolf Wurst urodził się w 1848 roku w Romanowie. Ukończył studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, następnie był przez kilka lat asystentem w klinice okulistycznej w Krakowie. Później został lekarzem powiatowym w Cieszanowie w Galicji. W czasie pracy w klinice okulistycznej u prof. Rydla opublikował kilka prac: *Kilka uwag o obrzmieniu zastoinowym tarczy n. wzrokowego* („Przegląd Lekarski” 1876, nr 25 i 26), *Kilka słów o obrzmieniu tarczy n. wzrokowego* (ibidem, 1877, nr 32 i 33), *Obustronny wrodzony brak tęczówek* („Przegląd Lekarski” 1877, nr 38), *Zapalenie siatkówki połączone*

¹³⁹ J. Talko, op. cit., s. 74.

¹⁴⁰ Ibidem.

z upośledzeniem jęj pobudliwości, wyleczone za pomocą wstrzykiwań strychninu (ibidem, 1877, nr 45), *Przypadek barwikowego zwyrodnienia siatkówki* („Medycyna” 1877, nr 39), *O działaniu ezerynu w jaskrze* („Przegląd Lekarski” 1878, nr 10, 11 i 12)¹⁴¹.

Leon Blumenstok urodził się 11 marca 1838 roku w Krakowie, gdzie również ukończył studia lekarskie. Rozpoczął pracę w Katedrze Okulistyki za czasów prof. Sławikowskiego. W 1869 porzucił jednak okulistykę, którą rozwijał już w tym czasie prof. Rydel. Blumenstok zajął się medycyną sądową, w ramach której uzyskał tytuł profesora w 1881 roku. Opublikował kilka prac z zakresu okulistyki: *O zapaleniu siatkówki w niemocy Brighta*, „Przegląd Lekarski” 1863, nr 13, *Paralysis n. abducentis dextri* (ibidem, 1863, nr 20), *Paralysis completa n. oculomotorii sin.* (ibidem, 1863, nr 21), *Paralysis partialis n. oculomotorii sin, macula corn. centr., hypermetropia cum sclerochor. Posteriori etc.* (ibidem, 1868, nr 38, 39 i 40), *Dwa wypadki zaniku oka jednego z następówem zapaleniem jagodówki oka drugiego* (ibidem, 1864, nr 20 i 21), *Hypermetropia cum sclerectasia oc. Dex., glaucoma fulminans sin.* (ibidem, 1864, nr 43, 44), *Pogląd na obecne pojęcie o niemocy Basedowa* (ibidem, 1868, nr 19 i 20). Opublikował także osiem rozpraw w języku niemieckim z zakresu medycyny sądowej o tematyce związanej z okulistyką¹⁴². Był redaktorem „Przeglądu Lekarskiego” oraz członkiem towarzystwa okulistycznego w Heidelbergu.

Bolesław Wicherkiewicz (1847–1915) urodził się w Kcyni w Księstwie Poznańskim 7 czerwca 1847 roku jako syn lekarza Jana Alojzego Wicherkiewicza i Wiktorii z d. Dziegieckiej¹⁴³. Ukończył gimnazjum w Poznaniu, a następnie studia medyczne w Berlinie, po których uzyskał w 1872 roku stopień doktora medycyny i chirurgii za rozprawę *Über Sarkome und Ihr Vorkommen in Mediastinum*. Odbił staże w klinice okulistycznej we Wrocławiu kierowanej przez Richarda Förstera oraz w klinice uniwersyteckiej w Wiesbaden u prof. Alexandra Pagenstechera, a także w Londynie u Williama Bowmana, George’a Critchetta, Soelberg-Wellsa, W. White’a Coopera i Badera oraz w Paryżu u Louisa de Weckera i Photinosa Panasa¹⁴⁴. Po powrocie do Poznania założył zakład leczniczy dla ubogich chorych na oczy. W 1881 roku uruchomił nowy zakład leczniczy w specjalnie w tym celu postawionym przy ul. Św. Marcin budynku, który później stał się największym polskim szpitalem okulistycznym w XIX wieku¹⁴⁵. W 1894 roku otrzymał tytuł profesora, a w 1895 został mianowany profesorem zwyczajnym Uniwersytetu Jagiellońskiego, obejmując po prof. Rydlu stanowisko kierownika Katedry Okulistyki. Pełnił także funkcję

¹⁴¹ Ibidem, s. 74–75.

¹⁴² Ibidem, s. 71–72.

¹⁴³ W.J. Orłowski, *Bolesław Wicherkiewicz w życiu społecznym i naukowym Wielkopolski*, „Klinika Oczna” 1974, t. 44, s. 724.

¹⁴⁴ Ibidem, s. 725.

¹⁴⁵ Ibidem, s. 725–726.

prezesa Izby Lekarskiej Zachodnio-Galicyskiej, przewodniczącego Związku Lekarzy Galicyjskich, prezesa Towarzystwa Lekarskiego w Krakowie oraz Dziekana Wydziału Lekarskiego UJ. Wicherkiewicz w Krakowie czuł się jednak osamotniony, szczególnie po śmierci pierwszej żony oraz ślubie i przeprowadzce do Lwowa jego jedynej córki. Nie znalazł w Krakowie tak dobrych przyjaciół, jakich miał wielu w Poznaniu¹⁴⁶. Zmarł w 1915 roku w Wiedniu, pochowany został w Krakowie. Charakteryzowała go szeroko zakrojona działalność społeczna, zarówno w zakresie leczenia chorych, jak i udziału w organizacjach naukowo-lekarskich¹⁴⁷. W 1899 roku powołał pierwsze polskie czasopismo okulistyczne „Postęp Okulistyczny”¹⁴⁸. Opublikował ok. 300 prac, m.in. dotyczące wewnątrzorbekowego wydobycia zaćmy, przeszczepiania rogówki, wydobycia przezroczystej soczewki w przypadku krótkowzroczności, leków wprowadzanych do okulistyki (jodoformu, kokainy, pilokarpiny, antypiryny), własnych modyfikacji metod operacyjnych, związków między chorobami oczu i stanem całego organizmu¹⁴⁹. Najbardziej znanym z uczniów Wicherkiewicza był Adam Bednarski. Do uczniów Wicherkiewicza należą także Tadeusz Kleczkowski (docent okulistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego), Wincenty Witaliński (prymariusz Oddziału Okulistycznego Szpitala św. Łazarza w Krakowie), pułkownik Edmund Rosenhauch (ordynator Oddziału Okulistycznego Szpitala Wojskowego w Krakowie), Kazimierz Majewski (następca Wicherkiewicza w Katedrze Okulistyki UJ)¹⁵⁰.

Adam Bednarski (1869–1941) urodził się 3 listopada 1869 roku w Podgórzu (obecnie dzielnicy Krakowa). Jego rodzicami byli Wojciech Bednarski – pedagog i działacz społeczny – oraz Julia z d. Adamska. Adam Bednarski ukończył studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego z dyplomem doktora wszech nauk lekarskich w 1894 roku. Początkowo pracował na oddziałach chirurgicznym i położniczo-ginekologicznym Szpitala św. Łazarza w Krakowie. W latach 1895–1896 pracował w Zakładzie Leczniczym dla Ubogich Chorych na Oczy w Poznaniu, a w latach 1896–1898 w Kinice Okulistycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego – w obu miejscach jego pracą kierował Bolesław Wicherkiewicz. W 1902 roku uzyskał stopień doktora habilitowanego we Lwowie na podstawie rozprawy *O przyczynach powstawania krótkiego wzroku* u profesora Emanuela Macheka¹⁵¹. W 1909 roku został mianowany profesorem

¹⁴⁶ Ibidem, s. 728.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 729–730.

¹⁴⁸ A. Grzybowski, op. cit., s. 195.

¹⁴⁹ W.J. Orłowski, op. cit., s. 731.

¹⁵⁰ „Wiktor Bolesław Wicherkiewicz”. Strona internetowa Oddziału Klinicznego Okulistyki i Onkologii Okulistycznej Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego, <https://www.su.krakow.pl/o-k-kliniki-okulistyki-i-onkologii-okulistycznej-krakow/wiktor-boleslaw-wicherkiewicz>, grudzień 2015.

¹⁵¹ A. Grzybowski, M. Paluch, T. Kazało, *Adam Bednarski (1869–1941) – profesor okulistyki we Lwowie*, „Klinika Oczna” 2013, t. 115, z. 2, s. 163.

nadzwyczajnym, a w 1922 roku profesorem zwyczajnym i kierownikiem Kliniki Okulistycznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Zmarł 11 kwietnia 1941 we Lwowie¹⁵². Jest autorem ponad 50 prac z zakresu okulistyki i historii medycyny opublikowanych w języku polskim, niemieckim i francuskim, są to m.in. *Historia okulistyki w Polsce w wieku XIII–XVIII*, *Okulistyka ziołopisów polskich w XVI wieku i na początku XVII wieku*, *Historia okularów w Polsce. Wiek XV–XVIII*, *Kilka wypadków wykrycia ciał obcych stalowych lub żelaznych w oku za pomocą sideroskopu Asmusa z następowem wydobyciem tychże elektromagnesem Hirschberga*, *Ciała obce żelazne lub stalowe w gałce ocznej i technika ich wydobywania*, *Siderosis bulbi. Spostrzeżenia kliniczne i anatomiczne z przedstawieniem preparatów reakcji mikrochemicznej na żelazo*. W 1889 roku opublikował artykuł *O przypadku zaniku okrężnego naczyniówki i siatkówki (atrophia gyrata chorioideae et retinae) z miażdżycą (sclerosis) naczyniówki*. Praca ta była jednym z pierwszych opisów tego schorzenia – obecnie uznaje się ją za siódmy opis przypadku w historii na świecie. Bednarski przedstawił przebieg schorzenia, podjął próbę wyjaśnienia jego patomechanizmu oraz opisał zmiany występujące w obrazie wzornikowym¹⁵³.

¹⁵² Ibidem, s. 163–164.

¹⁵³ Ibidem, s. 164–166.